

цес нагромадження: операціям із капіталом, джерелам фінансування капітальних затрат і операціям із фінансовими інструментами, одним із яких є чисте кредитування (чисте запозичення).

Вважаємо, що запропонована методика статистико-аналітичної роботи з різнознаковими економічними показниками в процесі відстеження динаміки чистого кредитування (чистого запозичення) буде корисна не лише статистичними службам в їх практичній діяльності, а й усім дослідникам, які виконують економіко-статистичні розрахунки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка В. Система національних рахунків України: вчора, сьогодні, завтра / В. Головка // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С. 3–6.
2. Національний банк України : статистичний бюлетень (електронне видання) жовтень 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897. – Назва з екрана.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Строчи́хин Ю. Ф. Расчет и интерпретация аналитических показателей рядов динамики при разнознаковых уровнях динамических рядов / Ю. Ф. Строчи́хин, Л. А. Цветкова // Совершенствование содержания и методов преподавания статистических дисциплин в бакалавриате и магистратуре: научные записки. – 2012. – Вып. 15. – С. 63–68.
5. Тітьонко О. М. Система макроекономічного рахівництва : [навч. посіб.] / О. М. Тітьонко. – К. : КНЕУ, 2002. – 188 с.

УДК 336.15

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Н. В. Фесенко, кандидат економічних наук; Г. М. Ярова

Наявність самостійних місцевих бюджетів як ланки місцевих фінансів є ознакою саме демократичної держави. Необхідність існування місцевих бюджетів зумовлюється передусім потребою в децентралізації публічних фінансів для усунення негативних ефектів при неодностайному прийнятті бюджетних рішень в умовах представницької демократії [8]. Важливою особливістю бюджетного процесу на місцевому рівні в Україні є його підпорядкування етапам формування бюджету держави загалом. Це пов'язано передусім зі значними обсягами вертикального вирівнювання.

Для підвищення ролі та значення місцевого самоврядування, для відповідності державного законодавства міжнародним нормам держава повинна створити всі умови для надання самостійності органам місцевого самовряду-

вання у вирішенні фінансових питань шляхом передання прав і повноважень територіальним громадам, оскільки делеговані повноваження, хоча й повинні гарантуватися та фінансуватися державою, але держава досить часто не знаходить кошти для їх забезпечення [1].

В умовах демократизації суспільства необхідним є переосмислення бюджетних процедур для посилення інституційної самостійності самоврядування і забезпечення «паралельності» бюджетного процесу на місцевому і державному рівнях [8]. Крім того, у західних країнах децентралізація є ефективним інструментом, що застосовується для реорганізації уряду в напрямі надання державних послуг найбільш ефективним способом [3].

Проблемам фінансового вирівнювання в Україні приділили увагу такі фахівці-економісти: В. І. Кравченко, О. П. Кириленко, Ю. В. Петленко, М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, Н. Я. Сокровольська, О. В. Тофанюк, І. Б. Чікіта, І. І. Єфремова, В. А. Костовська, Н. О. Шталова, О. О. Сунцова та ін. В умовах прагнення України до рівноправного партнерства у європейському співтоваристві посилюється увага сучасних науковців і практиків до виявлення напрямів подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів. Вітчизняні вчені вважають, що залежність процесів формування місцевих бюджетів від показників державного бюджету порушує принцип інституційної конгруентності та зменшує інституційну самостійність органів місцевого самоврядування [8]. Зміст цього принципу полягає в тому, що рівень суспільних послуг, які надаються суб'єктам територіальних громад, повинен відповідати їх податковому навантаженню (лат. *congruentia* – відповідність, збіг, сумісність [7, с. 348]). Тому дослідження способів удосконалення існуючого механізму фінансового вирівнювання набуває особливої актуальності.

Спираючись на дослідження вчених-економістів, вважаємо за необхідне розглянути проблеми фінансового вирівнювання в Україні для розробки та наукового обґрунтування пропозицій щодо покращення та вдосконалення відносин у цій сфері бюджетних відносин.

Метою статті є дослідження проблем фінансового вирівнювання в Україні. Щоб досягнути цієї мети, необхідно виконати такі завдання:

- розглянути поняття фінансового вирівнювання;
- проаналізувати динаміку показників дотацій вирівнювання в Україні;
- визначити напрями покращення та вдосконалення державного регулювання фінансового вирівнювання в Україні.

Міжбюджетні відносини – це фінансові відносини між різними гілками влади щодо розподілу визначених законодавством функцій і повноважень, сфер відповідальності, бюджетних доходів і видатків, що забезпечу-

ють перерозподіл бюджетних ресурсів через організовані бюджетні потоки між різними рівнями влади і методом збалансування урівноважують вертикальні та горизонтальні диспропорції між доходами й видатками їх бюджетів, забезпечуючи при цьому фінансове вирівнювання соціально-економічного розвитку окремих територій [2].

Вивчення поглядів різних поважних авторів, що присвячують свої дослідження міжбюджетним відносинам, дозволяє нам сформулювати власну думку щодо змісту дефініції «фінансове вирівнювання». Це багатогранне та складне поняття віддзеркалює зміст сукупності таких відносин і заходів, котрі створюють умови, за яких громадяни різних регіонів забезпечуються суспільними благами та громадськими послугами згідно з гармонійним поєднанням принципів рівномірності та соціальної справедливості.

У процесі здійснення міжбюджетних відносин, невід'ємною частиною яких, за умов наявності депресивних територій, є фінансове вирівнювання, відбувається прогнозування, планування фінансових показників, які впливають на стан бюджетів різних рівнів бюджетної системи.

Інтеграція України до Європейського Союзу зумовлює необхідність запровадження ефективних методів управління коштами та бюджетами депресивних територій. З часів набуття Україною незалежності та наразі нагальною залишається проблема обмеженості ресурсів, які є у розпорядженні місцевих бюджетів. Відсутність потужних джерел доходів збільшує фінансову залежність органів місцевого самоврядування від надходжень дотацій вирівнювання з центрального бюджету (термін «дотація» походить від лат. «*dotatio*» – дар, пожертва або «*dotare*» – постачати [7, с. 244]). Тому систему формування доходів місцевих бюджетів та організацію міжбюджетних відносин потрібно вдосконалити та модернізувати.

Видаткові потреби органів місцевого самоврядування здебільшого покриваються за рахунок обсягів дотацій вирівнювання та коштів, переданих із державного бюджету на місцевий рівень у вигляді субвенцій для виконання де-

легованих повноважень; ряд видатків місцевого значення не мають фінансового покриття, оскільки обсяги міжбюджетних трансфертів у вигляді дотацій надаються не в розмірі потреби в коштах, а в межах лімітів, що розраховуються за формульною методикою [2].

Для того, щоб розглянути зміни обсягів дотацій вирівнювання та їх частки у закріплених доходах бюджетів регіонів України за період 2011–2013 рр., ми використали дані додатків до законів України про Державний бюджет за цей період (табл. 1, рис. 1, 2).

Згідно з розрахованими та розміщеними в табл. 1 даними та унаочненими на рисунках 1 і 2 тенденціями, ситуація є такою.

Крім бюджету АРК і Полтавської області, обсяги дотацій вирівнювання демонструють тенденції збільшення [4–6]. У бюджетах таких областей, як: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська – за 2012–2013 рр. частка дотацій вирівнювання у доходах кошків збільшується, що свідчить про посилення фінансової залежності місцевої влади від надання коштів із центрального бюджету та збільшення впливу державної влади на владу регіональну у сфері бюджетних відносин.

Лише в бюджеті м. Києва за досліджуваний період спостерігається профіцит і наявність зворотного трансферту – коштів, що перераховуються з нижчестоящого бюджету до вищестоящого, у обсягах по 2011–2013 рр. відповідно: 1470,0 млн грн, 2,3 млн грн, 124,8 млн грн [4–6]. 2013 р. як загальний обсяг трансфертів, так і їх частка у закріплених доходах збільшуються [4–6].

Згідно з даними рис. 1, найбільший обсяг закріплених доходів зафіксовано в бюджетах Дніпропетровської та Донецької областей. При цьому бюджет Дніпропетровської області отримує найнижчий обсяг дотації вирівнювання порівняно з бюджетами інших регіонів, за винятком даних про дотації, яка спрямовується до бюджету АРК. Найнижчий обсяг закріплених доходів демонструють бюджети

Волинської, Закарпатської, Тернопільської та Чернівецької областей.

Побудовані нами поліноміальні апроксимуючі криві тренду динаміки частки дотацій вирівнювання у закріплених доходах місцевих бюджетів України за період 2011–2013 рр., унаочнені на рис. 2, підтверджують тенденцію щодо збільшення дотування бюджетів регіонів України.

Для того щоб покращити ситуацію в Україні щодо фінансового вирівнювання, необхідно досліджувати зарубіжний досвід у цій сфері. В нашій державі коштами цього трансферту забезпечується оплата праці та розрахунки за спожиті енергоносії. На нашу думку, що переважно використання цих трансфертів повинно мати інвестиційний характер.

Значна залежність місцевих бюджетів від державного свідчить про недосконалість як розподілу дохідно-видаткових повноважень між рівнями управління, так і системи міжбюджетних відносин, а також про проблеми з нарощуванням дохідної частини місцевих бюджетів через слабку економічну розвиненість окремих регіонів України [3].

З огляду на це, вважаємо, що необхідно запровадити в бюджетній системі унітарної республіки України елементи бюджетного федералізму. Крім того, з метою зміцнення інституту місцевого самоврядування в Україні слід передати місцевим органам влади повноваження з фіскальної автономії.

Фіскальна автономія означає право місцевої влади вводити податки, регулювати податкові ставки, здійснювати адміністрування податків. Ці дії не повинні суперечити загальнодержавному законодавству. Крім того, фіскальна автономія сприяє встановленню прав місцевих органів влади приймати рішення як щодо визначення податкових джерел, так і щодо асортименту суспільних послуг, які створюють сприятливі умови для комфортного проживання членів територіальної громади. Також фіскальна автономія створюватиме мотивацію до сплати податкових платежів мешканцями регіонів, оскільки зміст і перелік суспільних послуг, які вони фінансово забезпечуватимуть сплатою встановлених місцевою владою податкових платежів, відповіда-

Таблиця 1

Показники дотацій вирівнювання та напрямки їх змін по регіонах
України за період 2011–2013 рр. [4–6]

Назва регіону України (автономна республіка, області, міста)	2011 р.			2012 р.			2013 р.			Напрями зміни обсягів дотацій вирівнювання*		Напрями зміни частки дотацій вирівнювання у кошці доходів*	
	Розрахунковий обсяг закріплених доходів, млн грн	Дотація вирівнювання з державного бюджету, млн грн	Частка дотацій вирівнювання у кошці, %	Розрахунковий обсяг закріплених доходів, млн грн	Дотація вирівнювання з державного бюджету, млн грн	Частка дотацій вирівнювання у кошці, %	Розрахунковий обсяг закріплених доходів, млн грн	Дотація вирівнювання з державного бюджету, млн грн	Частка дотацій вирівнювання у кошці, %	2012/ 2011	2013/ 2012	2012/ 2011	2013/ 2011
										10	11	12	13
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9				
АР Крим	1308,3	53,2	3,9	1 417,9	164,8	10,4	1 685,0	116,7	6,5	↑	↓	↑	↓
Вінницька	390,7	501,5	56,2	634,4	1 048,1	62,3	723,9	1 124,5	60,8	↑	↑	↑	↓
Волинська	214,9	409,6	65,6	232,7	505,0	68,5	252,0	661,3	72,4	↑	↑	↓	↓
Дніпропетровська	1705,6	128,0	7,0	3 418,0	192,6	5,3	3 669,2	294,3	7,4	↑	↑	↓	↑
Донецька	1897,8	658,4	25,8	4 195,3	803,4	16,1	4 729,6	810,8	14,6	↑	↑	↓	↓
Житомирська	333,6	457,7	57,8	370,7	566,3	60,4	384,3	787,7	67,2	↑	↑	↓	↓
Закарпатська	250	404,9	61,8	270,6	510,6	65,4	264,6	659,0	71,4	↑	↑	↓	↓
Запорізька	739,5	448,3	37,7	836,9	568,5	40,5	896,7	737,4	45,1	↑	↑	↑	↑
Івано-Франківська	334,3	365,2	52,2	358,5	471,3	56,8	321,8	679,1	67,8	↑	↑	↑	↑
Київська	642	215,1	25,1	739,0	271,9	26,9	832,6	375,4	31,1	↑	↑	↑	↑
Кіровоградська	275	349,2	55,9	302,6	417,3	58,0	332,7	512,8	60,7	↑	↑	↑	↑
Луганська	710,8	671,4	48,6	889,2	757,6	46,0	981,4	925,4	48,5	↑	↑	↓	↓
Львівська	771,3	664,5	46,3	853,9	841,6	49,6	823,3	1 215,4	59,6	↑	↑	↑	↑
Миколаївська	345,5	436,3	55,8	407,1	520,0	56,1	424,4	648,1	60,4	↑	↑	↑	↑
Одеська	763,4	460,6	37,6	818,5	648,9	44,2	828,6	921,2	52,6	↑	↑	↑	↑
Полтавська	680,8	220,0	24,4	826,7	215,6	20,7	703,1	520,7	42,5	↓	↑	↓	↓
Рівненська	279,6	367,8	56,8	315,6	475,3	60,1	324,3	633,4	66,1	↑	↑	↑	↑
Сумська	401,4	319,0	44,3	455,3	382,5	45,7	366,7	614,9	62,6	↑	↑	↑	↑
Тернопільська	194,4	394,5	67,0	228,1	479,9	67,8	223,7	619,0	73,5	↑	↑	↑	↑
Харківська	1074	397,8	27,0	1 221,8	495,8	28,9	1 094,0	925,5	45,8	↑	↑	↑	↑
Херсонська	254,3	442,4	63,5	271,7	522,5	65,8	278,3	650,5	70,0	↑	↑	↑	↑
Хмельницька	325,3	490,8	60,1	354,3	604,7	63,1	396,8	745,4	65,3	↑	↑	↑	↑

Продовж. табл. 1

Назва регіону України (автономна республіка, області, міста)	2011 р.			2012 р.			2013 р.			Напрями змін обсягів дотації вирівнювання*		Напрями змін частки дотації вирівнювання у кошці доходів*				
	Розрахунковий обсяг закріплених доходів, млн грн			Розрахунковий обсяг закріплених доходів, млн грн			Дотація вирівнювання з державного бюджету, млн грн			Частка дотації вирівнювання у кошці доходів, %			2012/ 2011		2013/ 2012	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13			
Роки																
A																
Черкаська	350	370,9	51,4	392,8	459,4	53,9	418,4	599,9	58,9	↑	↑	↑				
Чернівецька	141,8	317,9	69,2	184,8	377,1	67,1	181,1	487,7	72,9	↑	↑	↑				
Чернігівська	325,5	323,1	49,8	354,3	397,5	52,9	312,3	560,3	64,2	↑	↑	↑				
м.Севастополь	601,8	86,0	12,5	716,8	115,9	13,9	786,6	126,8	13,9	↑	↑	↓				

* ↑ – збільшення; ↓ – зменшення (авторська розробка).

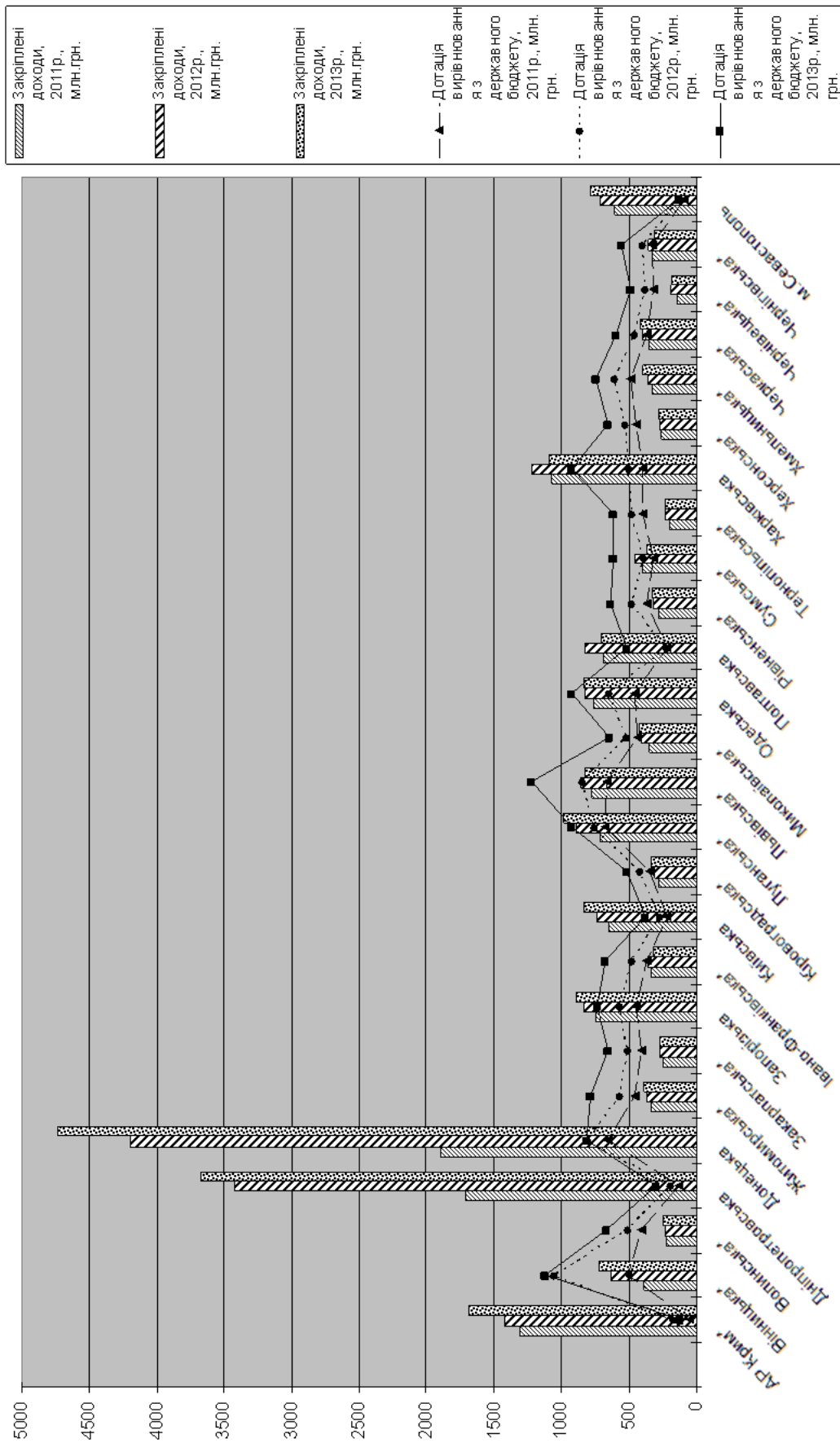

Рис. 1. Динаміка дотацій вирівнювання та закріплених доходів бюджетів регіонів України та за період 2011–2013 рр. [4–6] (авторська розробка)

тимуть їх потребам, що створить таким чином позитивний соціально-і психологічний клімат у суспільстві на локальному рівні, навіть якщо обсяги місцевих податків і зборів за ці послуги будуть збільшеними відносно минулих періодів.

При цьому створюється мотивація і для представників органів місцевого самоврядування з приводу сумлінного забезпечення якості надаваних суспільних послуг. У разі незадоволеності членів територіальної громади, останні реалізують власний суспільний вибір не на користь місцевої влади.

З огляду на зазначене вище, ми можемо зробити ряд висновків.

Місцеві бюджети України значною мірою залежать від надходження дотацій вирівнювання з державного бюджету. Хронічний дефіцит коштів для фінансового забезпечення надання суспільних послуг на місцевому рівні зумовлює необхідність здійснення державою фінансового вирівнювання.

Державне втручання у соціально-економічний розвиток регіонів повинно здійснюватися з метою уникнення негативного впливу фінансових диспропорцій територій на загальнодержавний економічний розвиток. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне запровадити у вітчизняній бюджетній системі такий елемент бюджетного федералізму, як фіскальна автономія. Місцева влада отримує можливість встановлювати перелік і рівень податкових платежів згідно з наявними на локальному рівні об'єктами оподаткування. Це створить мотивацію у суб'єктів територіальної громади вчасно та в повному обсязі сплачувати зазначені податкові платежі до регіональних бюджетів, оскільки зміст і перелік суспільних послуг, які вони зможуть фінансово забезпечувати, прямо залежать від обсягів їх надходжень. Отримане таким чином збільшення доходів місцевих бюджетів призводитиме до пропорційного скорочення потреби у дотаціях вирівнювання, що дозволить компенсувати заплановане чинним законодавством України зменшення обсягів надходжень ПДВ до державного бюджету.

Отже, покращення системи фінансового вирівнювання в Україні можливо за рахунок застосування елементів модернізації держав-

ного регулювання шляхом досягнення гармонізації вітчизняного бюджетного унітаризму з зарубіжним досвідом бюджетного федералізму через повільне запровадження його елементів, насамперед фіскальної автономії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єфремова І. І. Правове регулювання планування та виконання місцевих бюджетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. І. Єфремова. – К., 2010. – 19 с.
2. Костовська В. А. Удосконалення бюджетів місцевого самоврядування в процесі реформування міжбюджетних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. А. Костовська. – Ірпінь, 2010. – 22 с.
3. Лисенко О. Ю. Міжбюджетні відносини в Україні: особливості розвитку та шляхи удосконалення [Електронний ресурс] / О. Ю. Лисенко. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Lysenko.pdf> – Заголовок з екрана.
4. Про Державний бюджет України на 2011 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 23 груд. 2010 р. № 2857-VI : станом на 29 грудн. 2011 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2857-17> – Заголовок з екрана.
5. Про Державний бюджет України на 2012 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 22 груд. 2011 р. № 4282-VI : станом на 8 груд. 2012 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17> – Заголовок з екрана.
6. Про Державний бюджет України на 2013 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 06.12.2012 № 5515-VI : станом на 31 жовт. 2013 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17> – Заголовок з екрана.
7. Словарь иностранных слов. – М. : ГИИНС, 1955. – 438 с.
8. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети в умовах демократизації суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / І. Б. Чікіта. – К., 2010. – 29 с.